

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ПЕДАГОГА ДО СЛУХАЧІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті автором розглядається проблема формування індивідуального підходу педагога до слухачів вищого навчального закладу. Наведено результати експериментальної роботи щодо підвищення ефективності індивідуального підходу, проаналізовано педагогічні методи та прийоми, які застосовуються при здійсненні індивідуального підходу до слухачів.

Ключові слова: індивідуальний підхід, слухачі, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми в загальному вигляді... У сучасних умовах в усіх сферах діяльності нашої держави, у тому числі й у системі вищої освіти, той обсяг знань, умінь і навичок, а також педагогічної майстерності вже є недостатнім як для майбутніх фахівців, так і для тих, хто здійснює навчання. Тому значення навчання слухачів на більш високому рівні, підготовки їх як професіоналів, здатних здійснювати на практиці навчання фахівців, зростає, що викликає необхідність подальшого вдосконалювання всієї системи навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

У сучасних умовах назріла необхідність здійснити рішучий поворот від масового навчання до посилення індивідуального підходу. Це обумовлено тим, що розвиток пізнавальних здібностей слухачів найбільш повно і швидко здійснюється при індивідуальному підході в усіх без винятку формах навчання. Тому необхідно активізувати принцип індивідуального підходу до майбутніх фахівців у поєднанні з роботою в колективі. Це потребує від науково-педагогічного колективу знань особливостей кожного слухача та їх урахування при підготовці й проведенні занять.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання індивідуалізації навчання у ВНЗ розглядалося у працях педагогів та психологів, зокрема: Л.В.Кондрашової, В.К.Буряка, Л.А.Гапоненко [6], Є.О.Климова [5], З.Д.Ветрової [3], Д.А.Белухіна [1], Р.М.Мойсеєнко [8], Н.І.Борисової [2], С.Н.Горохова [4], К.Л.Лебедевої [7], І.Е.Унт [9], та інших.

Формулювання цілей статті... Метою статті є обґрунтування методів та прийомів, спрямованих на формування індивідуального підходу до слухачів у науково-педагогічного колективу ВНЗ.

Виклад основного матеріалу... У цілому індивідуалізація навчання – це впровадження комплексу навчально-виховних заходів, основу яких складають максимально активна реалізація вимог принципу індивідуального підходу до всіх слухачів при виконанні ними всіх видів навчальних робіт і навчання найбільш здібних слухачів за індивідуальними планами.

Результати експериментальної роботи, проведеної у ВНЗ, свідчать, що підвищенню ефективності індивідуального підходу до кожного слухача безпосередньо в ході навчально-виховного процесу сприяють:

- ✓ виявлення рівня індивідуальних знань теоретичних питань, що лежать в основі практичного заняття, безпосередньо на занятті;
- ✓ внесення відповідних корективів і доповнень з урахуванням тих додаткових завдань, що були доведені напередодні;
- ✓ заслуховування висновків, задумів і рішень залежно від наявності часу, починаючи з доповідей слабких або більш устигаючих слухачів;
- ✓ заслуховування обґрунтувань шляхом проведення почергового й перехресного діалогів з кожною групою ідентичних рішень і дій, зіставлення висновків, задумів, рішень і дій між представниками різних груп;
- ✓ визначення і постановка для слухачів додаткових питань, що сприяють їм у розкритті сутності та змісту зроблених висновків, визначених задумів і рішень або розпочатих дій;
- ✓ добір і постановка для слухачів додаткових, переважно проблемних питань, відповідь на які допоможе провести обґрунтування на більш високому рівні з урахуванням тенденції і перспективи розвитку того або іншого явища, тієї або іншої проблеми.

Необхідно розглянути педагогічні методи і прийоми, що забезпечують індивідуальний підхід у навчанні всіх слухачів академічної групи. Для викладача важливо вміти передбачити

ті етапи й моменти у відпрацьовуванні навчального матеріалу, де слухачі відчули б особливу потребу висловити свою думку, дати на загальний розсуд свої докази й аргументи, де найбільш повно спрацьовує зворотний зв'язок. Таким етапом звичайно є обґрунтування отриманих висновків або прийнятих рішень і початих дій. Обґрунтування найкраще вести методом бесіди з використанням більш активних її різновидів, зокрема діалогу, дискусії. Звичайно, цьому сприяє вільна манера ведення діалогу, порівняльний аргументований аналіз різних точок зору з питань, що обґрунтовуються; пропозиції викладача спільними силами навчальної групи сформулювати найбільш правильний висновок або рішення з показом прогнозування можливих результатів.

Хоча причин, що приводять до різних рішень і дій слухачів у ході відпрацьовування практичного курсу безліч, і всі вони бувають часто суто індивідуальними, їх усе-таки можна згрупувати й рекомендувати викладачам для урахування в застосуванні індивідуального підходу в навчанні та вихованні.

По-перше, не всі питання теорії, необхідні для ухвалення рішення або виконання дій, можуть бути засвоєні всіма слухачами в однаковому обсязі до конкретного практичного заняття. Це пояснюється тим, що життєвих ситуацій у реальній дійсності буває безліч і вони, як правило, у точності не повторюються, а теоретичні знання найчастіше подаються і відповідно засвоюються багатьма слухачами як варіант, придатний для усіх випадків дійсності, тобто узагальнено. Це узагальнення кожен слухач, через різний рівень інтелектуального розвитку і практичної підготовки, розуміє по-своєму і найчастіше по-різному. Щоб викладачу з усім цим розібратися і правильно реагувати в ході заняття, необхідний індивідуальний підхід.

По-друге, не всі питання теорії, що розглядалися на лекціях, семінарах, а також у процесі попередніх практичних занять, зрозумілі і засвоєні слухачами однаково, тобто на рівні, що дозволяє правильно самостійно діяти. Одні слухачі засвоїли більше, конкретніше і глибше, інші – менше і поверхово. Значить і психічні образи (моделі) майбутніх дій у них утворюються різними. Тому рішення і практичні дії також будуть різними. Часто буває і так, що слухач діє навіть усупереч своїм теоретичним знанням та ідеальному образу, що створений у його думках. Таке трапляється частіше з тими, у кого не вироблені такі якості, як сміливість і рішучість, здатність узяти відповідальність за прийняте рішення на себе. Часто це відбувається під впливом лідера групи або через брак часу. У цьому випадку викладачам необхідно детально розглянути варіанти рішень кожного слухача, і те, чим вони керувалися при їхньому прийнятті.

По-третє, не весь матеріал, вивчений слухачами в ході теоретичного курсу, запам'ятався і залишився в пам'яті однаковою мірою. Одні слухачі засвоюють теорію більш глибоко і надовго, інші схильні до швидкого забування навіть того, що на семінарах ними було засвоєно досить якісно. Звідси різний ступінь деталізації та обґрунтованості прийнятих рішень або початих дій. Значить, і в цьому випадку необхідно індивідуально працювати з кожним слухачем окремо ще напередодні практичного заняття, щоб установити дійсний стан теоретичних знань безпосередньо до заняття, а не задовольнятися лише тими даними, що були отримані викладачем на семінарському або якому-небудь іншому занятті. Тобто, і тут індивідуальна робота необхідна.

По-четверте, частина слухачів, що досить твердо й повно засвоїли матеріал у ході теоретичного курсу, не вміють або не наважуються самостійно застосувати його на практиці. Навіть якщо вони і вміють це робити, то через різні причини роблять це по-різному. У них спрацьовує прагнення діяти найбільш правильно. Заклики викладача в таких випадках до творчості та самостійності виявляються малоефективними, тому що ці вміння ще не сформовані у слухачів. У результаті замість творчості та самостійності переважає шаблон або плагіат. Ступінь урахування цього положення є показником рівня індивідуального підходу в роботі зі слухачами в даній академічній групі або колективі.

Отже, знання викладачем перерахованих причин, що приводять слухачів до різних за повнотою та обґрунтованістю рішень і дій, за одних і тих же умов допоможе йому у виборі засобів і методів їхнього усунення, відкриє простір індивідуальному підходу на будь-якому занятті.

Важливе значення в індивідуальному підході до слухачів має моральне обличчя педагога. Йому необхідно мати добрі моральні якості й бути хорошим організатором, уміти регулювати і спрямовувати взаємини та діяльність слухачів у колективі. Діяльність педагога немислима без моральної чистоти, прагнення до творчої діяльності, єдності слова і справи, ініціативи й відповідальності, вимогливості до себе та товаришів. Створенню нормального морального клімату в колективі активно сприяють такі людські якості як щирість, чесність, прямота, сердечність, дружелюбність, доброзичливість, справедливість, правдивість, принциповість. Систематичне ідейно-моральне самовдосконалення педагога надає високого соціального змісту його організаторським здібностям і талантам, не дозволяє йому скачуватися на позиції формалізму, бюрократизму.

У колективі слухачів педагог сприяє організації навчально-виховного процесу, встановленню ділових відносин відповідальної залежності, розвитку відносин за інтересами. Він взаємодіє зі слухачами на основі поваги, взаємної вимогливості, уважності, співчуття, взаємодопомоги і справедливості.

Безпосереднє спілкування зі слухачами, ідейний духовно-ціннісний вплив на них вимагає від педагога підвищеної уваги до психічних переживань і станів майбутніх фахівців, сприяє формуванню їх ідеалів, поглядів, переконань, особистісних якостей та індивідуальних здібностей. Майбутній фахівець формується як особистість та індивідуальність тоді, коли педагоги прагнуть перекласти зовнішні соціальні стимули у внутрішні мотиви його поведінки, коли він сам добивається суспільно значущих результатів, виявляючи при цьому цілеспрямованість, волю і мужність. Виховний вплив має великий ефект, коли виховання на кожному етапі навчання переростає в самовиховання, а слухач з об'єкта виховання перетворюється в його суб'єкт.

До вибору форм роботи педагогу треба підходити творчо, з урахуванням умов життя ВНЗ, можливостей і особливостей майбутніх фахівців, змісту повсякденного життя, що має бути разом з ними осмислено, проаналізовано, узагальнено й відкоректовано. Заплановані педагогом форми роботи повинні охопити аналізом весь цілісний навчально-виховний процес, кристалізувати його провідні ідеї у свідомості слухачів, допомогти дати оцінку ідеалам, ціннісним орієнтаціям, що формуються.

У сучасній науковій думці відбулося протиставлення понять колективізму й індивідуалізму. На засадах колективних відносин нівелюються якості окремої особистості, її натура не знаходить виходу до спілкування, самоствердження, збагачення. Як не парадоксально, але такий стан виховання збіднює особистість, протистоїть дійсній колективності, суть якої у взаємозбагачуванні взаємодіях здорових індивідуальностей, особистостей сильного і творчого духу.

Справжній майстер, педагог-вихователь повинен не тільки організувати життя колективу, але й одночасно займатись облаштуваністю їх особистого життя, стабілізацією духу кожного слухача за допомогою індивідуально-особистісної, парної взаємодії слухачів і керівного складу ВНЗ. Успіх парної взаємодії не можна досягнути за рахунок зусиль тільки одного вихователя, куратора навчальної групи. Завдання педагога, звичайно, у тому, щоб увійти в контакт із кожним своїм вихованцем, щоб забезпечити кожного слухача можливістю педагогічно доцільного, парного і багатобічного, задовольняючого його індивідуально-особистісного, духовно-морального спілкування. Необхідно створити систему творчого взаємозбагачення і взаємозадоволення парною взаємодією. Система парного спілкування допомагає завоювати довіру слухача, проникнути у його внутрішній світ, допомогти у важкій і складній справі самовдосконалення.

Мета індивідуально-особистісної взаємодії педагогів і слухачів включає в себе: зовнішню, очевидну для вихователів і майбутніх фахівців – ділову, в основі якої лежить спілкування; і внутрішню – сховану, духовно-моральну, педагогічну сторони. Ділова, зовнішня мета полягає в тому, що педагог ділиться зі слухачем своїм життєвим досвідом, знаннями, уміннями і навичками. Це своєрідна форма індивідуального наставництва. Реальний критерій успішності такої парної взаємодії – оволодіння слухачами конкретними знаннями, уміннями, навичками, відносини довірливості й товариства з педагогами в навчально-виховному процесі.

Внутрішня, власне педагогічна мета полягає в тому, щоб на основі взаємної приязні, симпатії налагодити людський довірливий духовно-моральний контакт, бажання і прагнення обмінюватися в процесі взаємодії досвідом духовного життя, обговорювати проблему ідеалів, потреб, інтересів, давати оцінку подіям суспільного життя, аналізувати хід особистого життя, різноманітні відносини з товаришами.

У такій індивідуально-особистісній взаємодії педагогу легко вибрати способи і засоби надання слухачу духовної підтримки, формування в нього моральної стійкості, оптимістичної психологічної установки. Товариська прихильність дозволяє ефективно впливати на мотиви, будити суспільні й особисті стимули, розкривати життєву перспективу, утримати слухачів від бурхливих емоційних поривів, неприборканих пристрастей і необдуманих дій, стабілізувати психіку. Звичайно, дуже важливий підбір психологічно сумісних людей, об'єкта і суб'єкта парної виховної взаємодії з урахуванням їх інтересів та індивідуальних особливостей.

Вияви потреб, інтересів, емоційних переживань, міркувань, перспективних прагнень особистості широкі й різноманітні. Спільна доцільна діяльність двох суб'єктів виховання і життя спрямовані насамперед на ствердження і самоствердження статусу слухача у суспільних відносинах, явищах. Педагог осмислює і допомагає слухачам знайти сенс існування, життєву перспективу, розуміння того, навіщо жити і до чого прагнути, як добитися нормального

становища в колективі, захищеності, усвідомлення своїх людських прав і морально-правової відповідальності. Педагог сприяє слухачу в досягненні успіху в навчанні, повсякденних справах, задоволенні здорових інтересів. У результаті слухач вищого навчального закладу поступово знаходить почуття внутрішньої свободи, усвідомлення необхідності й бажання відстоювати її.

Парне спілкування і взаємодія стають у сучасних умовах найважливішим каналом формування ставлення до подій у суспільстві. Педагогу необхідно бути досвідченим в усіх актуальних проблемах суспільного життя не тільки з колективом, на рівні масового сприйняття, але і з кожним слухачем окремо. Для ефективного виховного впливу недостатньо просто давати формальні відповіді на злободенні питання. Важливо виявити різні погляди, спонукати слухачів висловити свої судження, емоційно розповідати про власні думки й переконання.

Спостереження, проведені під час дослідно-експериментальної роботи, свідчать, що на ґрунті індивідуально-особистісного творчого самовияву зближення між педагогами і слухачами відбувається особливо швидко, стає продуктивним, залишається тривалим, витримує перевірку часом. Майбутні фахівці високо цінують людей захоплених, талановитих, щасливих, оптимістичних, здатних обдарувати і збагатити. Вони без роздумів вручають свою долю таким людям, вірять їм, сміливо йдуть за ними.

Сформовані в індивідуальному діловому співробітництві товариські, часом дружні відносини слухачів та педагогів вимагають спеціальних форм взаємодії і спілкування, зокрема зацікавленого обговорення загальних і особистих проблем, прийняття взаємних зобов'язань, наприклад, із самовиховання або індивідуального вдосконалення; надавання порад; довірливої бесіди, розповіді про себе; дружніх суперечок, дискусій, обміну критичними зауваженнями; взаємопідтримки.

Усі форми ділової індивідуально-особистісної взаємодії і духовного взаємобміну нерозривно пов'язані між собою. Чим більш глибокі за змістом і різноманітні за формами заходи й ділові відносини парної взаємодії, тим міцнішими стають духовні людські зв'язки, багатше спілкування, ширші форми і способи емоційно-інтелектуального обміну.

Висновки... Таким чином, виховна взаємодія слухачів і педагогів має велике значення у становленні особистості й індивідуальності. Вона не суперечить вихованню в колективі, а навпаки – збагачує його, є його необхідним доповненням. У подальшому необхідно дослідити особливості індивідуально-особистісної взаємодії педагогів та вихованців у педагогічному процесі військових навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Белухин Д.А. Основы личностно-ориентированной педагогики (Курс лекций). Ч.1. – М.: Изд-во „Институт практической психологии”, 1996.
2. Борисова Н.И. Индивидуальная работа со студентами как подготовка к профессиональной деятельности // Профессиональное самоопределение студентов: Метод. рекомендации науч.-метод. конф. преп. и сотрудников: Сб. науч. Тр. (В.Г.Аржаков и др.). – Якутск: Издательство ЯГУ, 2000. – 206 с. – С.58-59.
3. Ветрова З.Д. Индивидуальный подход к студентам в процессе учебной деятельности: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Ленинград, ЛПИ, 1982. – 18 с.
4. Горохов С.Н. Спецсеминары как форма индивидуального обучения студентов // Профессиональное самоопределение студентов: Метод. рекомендации науч.-метод. конф. преп. и сотрудников: Сб. науч. Тр. (В.Г.Аржаков и др.). – Якутск: Издательство ЯГУ, 2000. – 206 с. – С.124-126.
5. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1969. – 278 с.
6. Кондрашова Л.В., Буряк В.К., Гапоненко Л.А. Индивидуальная работа студентов по педагогическим дисциплинам. – Кривой Рог, 1995. – 156 с.
7. Лебедева К.Л. Особенности индивидуализации учебно-воспитательного процесса в период адаптации студентов в вузе // Педагогические условия совершенствования адаптационных процессов в вузе. – Барнаул, 1998. – С. 68-78.
8. Мойсеенко Р.М. Организация индивидуальной работы студентов при вивченні педагогічних дисциплін // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: Матеріали наук.-теор. конф. Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 18-19 жовтня 2000 р. – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2000. – Ч.2. – 256 с. – С 187-189.
9. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М.: Педагогика, 1990.

Аннотация

И.А.Грязнов

Индивидуальный подход педагога к слушателю высшего учебного заведения как один из путей повышения эффективности учебно-воспитательного процесса

В статье автором рассматривается проблема формирования индивидуального подхода педагога к слушателю высшего учебного заведения. Показаны результаты экспериментальной работы по повышению эффективности индивидуального подхода, проанализированы педагогические методы и приемы, которые используются при реализации индивидуального подхода к слушателю.

Ключевые слова: индивидуальный подход, слушатели, высшее учебное заведение.

Summary
I.O.Gryaznov

Individual approach of a pedagogue to the students of higher educational institutions as one of the ways of increase of effectivity of education-upbringing process

The author of the article examines the problem of formation of individual approach of a pedagogue to the students of higher educational institutions. The results of experimental work as for increasing of effectivity of the individual approach are shown, pedagogical methods and ways which are used when realizing the individual approach to the students are analysed.

Key words: individual approach, students, higher educational institution.

Дата надходження статті до редакції

„4” квітня 2007р.

УДК 371. 11(477)

В.В.ГУМЕНЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Розглядаються такі основні стратегічні напрями діяльності керівників освітніх закладів в умовах інформатизації суспільства і його складової – освіти, як створення інформаційної інфраструктури закладу, цілеспрямований розвиток інформаційно-освітнього простору, формування і розвиток інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу. Дається характеристика цих напрямів та шляхи їх реалізації.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні ресурси, інформатизація освіти, інформаційне середовище, інформаційно-освітній простір, інформаційна інфраструктура закладу освіти, інформаційна культура, інформаційна грамотність.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Динамічні зміни соціально-економічної ситуації в світі, які призвели до формування інформаційного суспільства, вимагають переосмислення завдань освіти і необхідність вибору керівниками освітніх закладів стратегічних напрямів діяльності щодо інформатизації навчально-виховного та управлінського процесів, розвитку інформаційної грамотності учасників педагогічної системи, формування їх інформаційної культури.

Дослідники називають дві формальні ознаки процесу формування інформаційної епохи: по-перше, більше половини трудових ресурсів суспільства зайнято в продукуванні та споживанні інформації; по-друге, побудована система глобальної комунікації, до якої відкрито доступ для всіх бажаючих завдяки засобам обчислювальної техніки [2, 122-131].

Функціонуюча в людському співтоваристві інформація росте експотенціально, зі стрибками, що пов'язано з появою усе більш і більш нових способів її поширення і збереження. Спостерігається і лавиноподібне наростання потужності глобальних комп'ютерних мереж, глобально-космічних засобів телекомунікацій, тобто таких компонентів глобальних інформаційних засобів, як теленетика і телематика, що породили нові науково-технічні галузі інформології і привели до появи нового віртуального світу людини – кіберпростору.

Все це визначає розвиток інформаційного середовища, інформаційно-освітнього простору та висуває особливі вимоги до такого аспекту, як управління інформаційними процесами в суспільстві та освіті.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблеми інформаційного середовища, інформаційно-освітнього простору, інформатизації освіти тільки стають предметом досліджень у нашій науці. Безперечно, що вони ґрунтуються на концептуальних ідеях теорії інформаційного суспільства, основу якої заклали З.Бжезінський, Д.Белл, Е.Тоффлер та ін. Становлення інформаційного суспільства та інформаційне освітнє середовище досліджують М.І.Башмаков, К.Корсак, Н.А.Поздняков, Н.А.Резник, А.Д.Урсул.

Питання інформатизації освіти, створення та функціонування систем управління інформаційними процесами, інформаційними базами даних в освіті розглядають у своїх працях В.Ю.Биков, В.Д.Руденко, В.В.Гуменюк, М.З.Згуровський, Л.Н.Забродська, Н.Д.Панкратова, В.А.Ізвозчиков, Л.М.Калініна. Окремі аспекти розвитку інформаційної культури досліджують Г.Г.Воробйов, В.Ю.Мілітарьов, Є.П.Смірнов, А.Л.Столяревська та ін.